

Adam Bielinowicz¹
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Problematyka cierpienia w dokumentach programowych i wybranych poradnikach metodycznych do nauczania religii

[The Issue of Suffering in Program Documents and Selected Methodological Guides for Teaching Religion]

Streszczenie: Cierpienie, w różnym wymiarze i różnym czasie, dotyka każdego z nas, wystawiając na próbę ludzkie poczucie jego sensu. Bez Boga nie sposób zrozumieć wartości tego doświadczenia, stąd jednym z zadań Kościoła jest docieranie z posługą do osób chorych poprzez przygotowanie wiernych do właściwego rozumienia i przeżywania cierpienia, mając za wzór Chrystusa. Zadanie to powinno być podejmowane m.in. podczas nauczania religii i katechizacji. W artykule wskazano zapisy dotyczące problematyki cierpienia obecne w dokumentach programujących nauczanie religii i w wybranych poradnikach metodycznych, a także sformułowano wnioski i postulaty dotyczące treści, które powinni przekazywać katecheci. Celem autora jest próba odpowiedzi na pytanie, na ile lekcja religii jest w stanie pomóc katechizowanym w zrozumieniu problematyki cierpienia?

Summary: Suffering, in different dimensions and at different times, affects each of us, putting the human sense of its meaning to the test. Without God, it is impossible to understand the meaning of the value of this experience. One of the tasks of the Church is to reach the sick with ministry by preparing the faithful to properly understand and experience suffering following Christ's example. This task should be undertaken, inter alia, during religious education and catechesis. The article indicates the provisions on the issue of suffering present in the documents programming religious education and in selected methodological guides, as well as formulates conclusions and postulates regarding the content that should be conveyed by catechists. The aim of the article is to try to answer the question to what extent can a religion lesson help the catechized to understand the problem of suffering?

Słowa kluczowe: cierpienie; katecheza; nauczanie religii.

Keywords: suffering; catechesis; teaching of religion.

¹ Adam Bielinowicz, Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, Polska, adam.bielinowicz@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4704-7864>.

Cierpienie jest nieodłączną częścią ludzkiego życia, jednym z podstawowych wymiarów ludzkiego bytowania. Definiowane jest zarówno w sposób przedmiotowy jako „wielki ból fizyczny lub moralny” (Dubisz S., 2006, s. 467), jak i w sposób podmiotowy, jako „stan psychiczny człowieka wywołany bólem” (Bujak F., 1985, s. 476–477). Jan Kaczkowski wskazuje na dwa materialne rodzaje cierpienia – cierpienie fizyczne i psychiczne. W cierpieniu fizycznym nie dostrzega istotnej wartości etycznej. Traktuje je jako element ludzkiej natury, który towarzyszy ludzkiej egzystencji. Co do cierpienia psychicznego, podkreśla się w nim rolę emocji, które często doprowadzają do panicznego lęku. Zarówno w fizyczny, ale i psychiczny rodzaj cierpienia wpisują się lęk i strach, nie mają one jednak większego wpływu na jego przeżywanie. Zdaniem Kaczkowskiego, cierpienie to bardziej współczucie niż czucie i z tego powodu uzdalnia ono do współcierpienia i uwrażliwia na drugiego człowieka. W związku z tym postulat, aby „cierpieć z innymi” nabiera głębszego sensu i znaczy tyle, co „odczuć cierpienie osoby cierpiącej” (Kaczkowski J., Podsadecka J., 2016, s. 158).

W jego obliczu osoba cierpiąca oraz ci wszyscy, którzy jej towarzyszą, stawiają często różnorakie pytania. Wśród nich pojawiają się i takie: dlaczego mnie to spotyka i jaki jest sens cierpienia?, co jest jego źródłem?, jak zachować się wobec cierpienia?, jak przeżyć cierpienie godnie?, jak pomóc sobie i innym w sytuacji cierpienia? Pytania te nieustannie powracają i niejako domagają się refleksji i odpowiedzi, wynikających nie tylko z pogłębionych studiów, ale i osobistego doświadczenia. Zadaniem Kościoła jest wskazanie miłości Boga, która jest skuteczną odpowiedzią na tajemnicę życia człowieka, także cierpiącego. W misterium życia, męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa objawiona została prawda, która nie tylko daje odpowiedź na każde wywodzące się z cierpienia pytanie, ale przede wszystkim włącza człowieka w odkupienie, które dokonało się na krzyżu. Święty Jan Paweł w II w Liście apostolskim o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia *Salvifici doloris* stwierdza: „dokonując Odkupienia przez cierpienie, Chrystus wyniósł zarazem ludzkie cierpienie na poziom Odkupienia. Dlatego też w swoim ludzkim cierpieniu każdy człowiek może stać się uczestnikiem odkupieńczego cierpienia Chrystusa” (Jan Paweł II, 19). Cierpienie Jezusa jest nadzieją dla człowieka i sprawia, że nie jesteśmy skazani na bezsens cierpienia, ale możemy przeżywać je z godnością (Dziewiecki M., 2018, s. 40–41).

Cierpienia ludzie doświadczają na co dzień. Tymczasem zdecydowana większość z nich chciałaby żyć długo i szczęśliwie, jednocześnie bojąc się cierpienia i próbując unikać go instynktownie. Jednakże człowiek w odróżnieniu od zwierząt, oprócz instynktu, ma możliwość kierowania się rozumem, emocjami i otwarciem na wymiar duchowy, który nadaje głębsze

znaczenie cierpieniu. Najbardziej widoczną formą cierpienia jest ból fizyczny. Z tego powodu najczęstsze wyobrażenie cierpienia przyjmuje perspektywę fizyczności człowieka. Jednak ludzie doświadczają w swoim życiu również negatywnego dyskomfortu psychicznego, niepokoju, negatywnych emocji, a także cierpienia egzystencjalnego, które odnosi się do kwestii kruchości i skończoności życia. Mówić o cierpieniu nie jest łatwo. Ten temat raczej rzadko jest podejmowany w codziennych rozmowach, przekazach medialnych itd. Lekcja religii powinna być miejscem, w którym uczniowie będą mogli poszukiwać odpowiedzi na pytania dotyczące sensu i celowości cierpienia, a także poznać chrześcijański punkt widzenia na wszystkie aspekty ludzkiego życia.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie zapisów dotyczących problematyki cierpienia w dokumentach programujących nauczanie religii i w wybranych poradnikach metodycznych do nauczania religii. W tym celu dokonano analizy najnowszych dokumentów: *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (dalej: *Podstawa*) i *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* (dalej: *Program*) oraz poradników metodycznych do nauczania religii w przedszkolach, szkołach podstawowych, czteroletnich liceach ogólnokształcących i pięcioletnich technikumach, wydanych przez Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o. w Warszawie² (dalej: PM, ze wskazaniem klasy). W zakończeniu artykułu przedstawiono wnioski i postulaty dotyczące treści, które powinni przekazywać katecheci oraz podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, na ile lekcja religii jest w stanie pomóc katechizowanym w zrozumieniu problematyki cierpienia?

Dokumenty programujące nauczanie religii

Obecnie obowiązująca *Podstawa* została zatwierdzona 8 czerwca 2018 r. podczas 379. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski. Zastąpiła ona dokument z 2010 r. i stanowi jeden z owoców trwającej reformy systemu szkolnego, dotyczącej zarówno struktury szkolnictwa, jak i założeń edukacyjnych. Nowy dokument odpowiada na wyzwania polskiej szkoły, posługuje się językiem efektów kształcenia oraz przyjmuje zreformowany układ etapów edukacyjnych, chociaż zachowuje pewną odrębność, dotyczącą podziału szkoły podstawowej na dwa równe etapy edukacyjne (klasy I–IV i V–VIII) – inaczej niż ma to miejsce w *Podstawie programowej*

---

² Analizie zostały poddane poradniki metodyczne, przeznaczone do nauczania religii w archidiecezji warmińskiej.

*kształcenia ogólnego*³. Z racji, że *Podstawa* określa wymagania, które należy stawiać uczniom biorącym udział w szkolnych lekcjach religii, odbiorcami dokumentu są nie tylko autorzy programów i podręczników, lecz także sami nauczyciele religii. Dzięki temu stanowi ona praktyczny przewodnik dla katechetów, którzy mają ułatwiony i skonkretyzowany dostęp do zadań, treści oraz wymagań, które będą przedstawiać uczniom.

Na pierwszym etapie szkoły podstawowej (klas I–IV) zapisano wśród wymagań szczegółowych, że uczeń będzie mógł wskazać „przykłady niesienia pomocy drugiemu człowiekowi, zwłaszcza cierpiącemu i potrzebującemu” (*Podstawa*, 2018, s. 39.) i zrozumie to, że „[...] własne trudy i cierpienia można złożyć Bogu w ofierze” (*Podstawa*, 2018, s. 43). Natomiast na drugim etapie (klasy V–VIII), również wśród wymagań szczegółowych, zakłada się, że katechizowany będzie omawiał „tajemnicę cierpienia i chrześcijańskie podejście do choroby i śmierci” (*Podstawa*, 2018, s. 64) oraz „znaczenie i skutki sakramentu namaszczenia chorych jako daru i pomocy w przeżywaniu cierpienia” (*Podstawa*, 2018, s. 68), a także podawał „przykłady, w jaki sposób ze zła i cierpienia Bóg może wyprowadzić dobro” (*Podstawa*, 2018, s. 49) i wymieniał „sposoby przeciwdziałania złu i cierpieniu” (*Podstawa*, 2018, s. 69) oraz „pomocy [...] osobom chorym i cierpiącym” (*Podstawa*, 2018, s. 71).

W ostatnim rozdziale *Podstawy*, dotyczącym szkoły specjalnej, podczas omawiania charakterystyki psychologicznej osób z niepełnosprawnością intelektualną, autorzy dokumentu podkreślają, że „Jezus Chrystus w pierwszej kolejności otaczał szczególną opieką cierpiących, darząc ich w swojej posłudze miłosierdziem i miłością oraz ukazując w nich moc odkupienia” (*Podstawa*, 2018, s. 143). Natomiast w części poświęconej katechezie osób niesłyszących i słabosłyszących zapisano, że „najtrudniejszym zadaniem katechezy będzie poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o sens cierpienia” (*Podstawa*, 2018, s. 159).

Program został przyjęty podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski w Częstochowie 19 września 2018 r. Dokument jest w pełni zgodny z założeniami *Podstawy* i jest ich konkretyzacją. Autorzy *Programu* posługują się terminologią respektującą

---

³ Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. z 24.02.2017 r., poz. 356; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz.U. z 2.03.2018 r., poz. 467. Dokument dostępny jest w Internecie, <https://www.podstawaprogramowa.pl> (16.12.2020).

standardy szkolne, uwzględniają wytyczne Kościoła i polskiej tradycji katechetycznej. Dokument stanowi pomoc dla autorów podręczników oraz katechetów, którzy będą adaptować niniejszy program do potrzeb edukacyjnych placówki oświatowej, w której pracują.

Autorzy *Programu* odnoszą się pięciokrotnie do problematyki cierpienia na etapie przedszkola, we wszystkich grupach wiekowych wskazują na cierpienie i śmierć Chrystusa, które są ofiarowane za wszystkich ludzi (*Program*, s. 16, 20, 25, 30). Ponadto w najstarszej grupie przedszkolnej, dzieci sześcioletnich, zapisano – „dziecko: wyjaśnia, że Pan Jezus cierpi i umiera na krzyżu z miłości do ludzi” (*Program*, 2018, s. 30).

W pierwszej klasie szkoły podstawowej dodano wymaganie, że „uczeń: wyjaśnia chrześcijański sens krzyża i cierpienia” (*Program*, 2018, s. 49). Natomiast w drugiej klasie założono, że będzie podawał „przykłady niesienia pomocy drugiemu człowiekowi, zwłaszcza cierpiącemu i potrzebującemu” (*Program*, 2018, s. 57). Według założeń dokumentu, uczniowie klasy IV powinni wykształcić odpowiednie umiejętności, które pozwolą im podczas Mszy świętej powierzyć Bogu własne cierpienia; włączyć się we współcierpienie; ofiarować własne cierpienia (*Program*, 2018, s. 73, 77). W klasie V wśród treści zapisano zagadnienie występowania cierpienia w kontekście grzechu pierworodnego i odejścia człowieka od Boga (*Program*, 2018, s. 91), natomiast wśród wymagań założono, że uczeń będzie podawał przykłady, „w jaki sposób z [...] cierpienia Bóg może wyprowadzić dobro” (*Program*, 2018, s. 93). Także wśród wymagań dotyczących katechizowanych w klasie VI przyjęto założenie, że będą oni w stanie wymienić sposoby przeciwdziałania cierpieniu (*Program*, 2018, s. 106) oraz będą potrafili omawiać „znaczenie i skutki sakramentu namaszczenia chorych jako daru i pomocy w przeżywaniu cierpienia” (*Program*, 2018, s. 110). W klasie VII, w ramach korelacji z edukacją szkolną, pojęcie cierpienia pojawia się w kontekście słownictwa religijnego (*Program*, 2018, s. 123), a także wymagań, według których uczeń „wskazuje sposoby pomocy [...] osobom chorym i cierpiącym” (*Program*, 2018, s. 125). W ostatniej klasie szkoły podstawowej poświęcono najwięcej uwagi analizowanemu zagadnieniu. Pojawia się ono dwukrotnie w odniesieniu do sakramentu chorych, który jest pomocą w przeżywaniu cierpienia (*Program*, 2018, s. 144, 145). Ponadto autorzy dokumentu zalecają, aby omawiając „tajemnicę cierpienia i chrześcijańskie podejście do choroby i śmierci” posłużyć się przykładem Agaty Mróz lub innych osób (*Program*, 2018, s. 145). Natomiast w ramach korelacji z językiem polskim proponują, aby odnieść się do literackich przykładów ludzkiego cierpienia w wybranych trenach Jana Kochanowskiego, a także wskazać postawy wobec cierpiących na podstawie lektury Érica-Emmanuela Schmitta *Oskar i pani Róża* (*Program*, 2018, s. 146, 148).

Poradniki do nauczania religii

W poradniku metodycznym służącym do nauczania religii dzieci pięcioletnich zapisano wskazówkę, aby „nauczyciel przypominał o tym, że Pan Bóg kocha wszystkich ludzi i nie chce, aby ktoś cierpiał” (*PM pięcioletki*, 2017, s. 130). Natomiast w grupie sześciolatek podkreślono cierpienia Chrystusa, które On ofiarował za każdego z nas „abyśmy mogli być kiedyś w niebie” (*PM sześciolatki*, 2017, s. 131), a także odniesiono się do przykładu siostry Katarzyny Labouré, której pragnieniem było służenie osobom cierpiącym (*PM sześciolatki*, 2017, s. 172).

W I klasie szkoły podstawowej poruszono w poradniku metodycznym następujące zagadnienia: zwrócenie uwagi na cierpienia, które powstały z winy człowieka (*PM 1 SP*, 2020, s. 90); ukazanie cierpienia św. Jana Pawła II (*PM 1 SP*, 2020, s. 118); występowanie cierpienia dusz czyścicowych (*PM 1 SP*, 2020, s. 124); potrzeby okazania współczucia, miłości i pomocy osobom cierpiącym (*PM 1 SP*, 2020, s. 163); chrześcijańskiego sensu krzyża i cierpienia (*PM 1 SP*, 2020, s. 198); wartości powierzenia Bogu własnych cierpień (*PM 1 SP*, 2020, s. 200); ukazania cierpienia Jezusa, które jest konsekwencją miłości Pana Boga do ludzi (*PM 1 SP*, 2020, s. 203).

Uczniowie klasy II podczas lekcji religii zostaną zapoznani z tematami: dawania świadectwa o wierze w Boga poprzez znoszenie własnego cierpienia (*PM 2 SP*, 2021, s. 104); możliwości zwracania się do Boga z prośbą o pomoc w chwilach cierpienia (*PM 2 SP*, 2021, s. 113–115); cierpienia fizycznego i duchowego (*PM 2 SP*, 2021, s. 155–156); problematyką cierpienia, które jest konsekwencją naszych złych decyzji i grzechów (*PM 2 SP*, 2021, s. 164), Boga, który wspiera nas w naszych cierpieniach (*PM 2 SP*, 2021, s. 174–175); ewangelicznej prawdy o cierpieniu Jezusa (*PM 2 SP*, 2021, s. 185–187, 215–217); wartością pomocy osobom cierpiącym (*PM 2 SP*, 2021, s. 253–254).

W klasie III katecheci mają za zadanie przybliżyć uczniom zagadnienia: cierpienie dusz czyścicowych (*PM 3 SP*, 2017, s. 78); trwania przy Bogu pomimo cierpienia, które nas spotyka (*PM 3 SP*, 2017, s. 87–88); braku odpowiedniej troski o życie jako przyczyny cierpienia (*PM 3 SP*, 2017, s. 92); grzechu jako źródła cierpienia (*PM 3 SP*, 2017, s. 144); znaczenia modlitwy w dźwiganiu cierpienia (*PM 3 SP*, 2017, s. 153); przyjęcia własnego cierpienia na wzór Jezusa (*PM 3 SP*, 2017, s. 158).

W poradniku metodycznym do klasy IV autorzy skupiają uwagę na następujących tematach: cierpienia rodziców spowodowanego cierpieniem własnego dziecka (*PM 4 SP*, 2017, s. 65); konieczności okazania miłości drugiemu człowiekowi, zwłaszcza gdy spowodował on, że cierpieliśmy

(*PM 4 SP*, 2017, s. 97); pomocy osobom cierpiącym (*PM 4 SP*, 2017, s. 129); ukazania budujących postaw św. Maksymiliana Kolbego i św. Dominika wobec cierpień, które ich spotkały (*PM 4 SP*, 2017, s. 152–153); cierpienia Chrystusa, które jest źródłem naszego zbawienia (*PM 4 SP*, 2017, s. 179).

W V klasie szkoły podstawowej odniesiono się do następujących zagadnień: cierpienia, które jest konsekwencją odejścia człowieka od Boga (*PM 5 SP*, 2020, s. 20); wskazania niewłaściwych działań ze strony osób wierzących, które doprowadziły do cierpienia wielu ludzi (*PM 5 SP*, 2020, s. 238); przykładu św. Franciszka, który niósł pomoc osobom cierpiącym (*PM 5 SP*, 2020, s. 242); postawy dobrego Samarytanina, który przyjął na siebie cierpienie drugiego człowieka (*PM 5 SP*, 2020, s. 184); rozważania cierpienia Chrystusa w nabożeństwach pasyjnych (*PM 5 SP*, 2020, s. 276).

W klasie VI katecheci mają za zadanie przybliżyć uczniom zagadnienia: wyjaśnienie, że Bogu nie chodzi o to, żebyśmy w czasie swojego życia „na siłę” cierpieli (*PM 6 SP*, 2021, s. 149); znaczenie modlitwy za pracowników służby zdrowia, którzy niosą pomoc cierpiącym (*PM 6 SP*, 2021, s. 156); wartość modlitwy za osoby cierpiące (*PM 6 SP*, 2021, s. 168); dlaczego cierpienie nie jest karą dla człowieka, ale może być okazją do rozwijania swojej wiary (*PM 6 SP*, 2021, s. 208); znaczenie sakramentu namaszczenia chorych w przeżywaniu cierpienia (*PM 6 SP*, 2021, s. 209); cierpienie dusz czyścicowych (*PM 6 SP*, 2021, s. 325); znaczenie nabożeństw pasyjnych, w rozważaniu cierpienia Chrystusa (*PM 6 SP*, 2021, s. 348).

Autorzy poradnika metodycznego do klasy VII poświęcają całą jednostkę lekcyjną omawianemu zagadnieniu. Lekcję zatytułowano: „Skąd cierpienie?”, a celem zajęć jest „ukazanie chrześcijańskiego sensu cierpienia na podstawie Księgi Hioba; rozwijanie umiejętności odczytywania niezawinionego cierpienia jako szansy zbliżenia do Boga” (*PM 7 SP*, 2017, s. 101). Oprócz lekcji w całości poświęconej problematyce cierpienia dla klasy VII przewidziano omówienie następujących zagadnień: związek pomiędzy pytaniami Izraela (z epoki sędziów), a pytaniami współczesnego człowieka o obecność Boga w cierpieniach ludzkości (*PM 7 SP*, 2017, s. 77); solidarność Boga z cierpiącymi osobami na podstawie *IV Pieśń Sługi Jahwe* (*PM 7 SP*, 2017, s. 123); ukazanie wzoru Maryi, która uczy nas przyjmować cierpienie i łączyć je z cierpieniem Chrystusa (*PM 7 SP*, 2017, s. 132).

W klasie VIII autorzy poradnika metodycznego poświęcają w całości aż dwie jednostki lekcyjne zagadnieniu cierpienia. Temat pierwszej lekcji brzmi: *Po chrześcijańsku przeżywać własne cierpienie*, a wśród celów wskazano: „rozwijanie umiejętności przeżywania choroby i cierpienia w perspektywie życia Chrystusa i Jego nauki; odkrywanie znaczenia chrześcijańskiej nadziei i cierpliwości warunkujących różne podejście do

choroby, cierpienia i śmierci (*PM 8 SP*, 2018, s. 52–54). Drugą lekcję zatytułowano: *Być wrażliwym na cierpienie innych* i wyznaczono następujące cele: „analiza przypowieści o miłosiernym Samarytaninie i jej egzystencjalna interpretacja; wykorzystanie poznanych tekstów w ukazaniu zobowiązań odnośnie do chorych i cierpiących w praktyce” (*PM 8 SP*, 2018, s. 55–57).

W pierwszej klasie liceum i technikum poruszono następujące zagadnienia: związek między cierpieniem Chrystusa a osobistym krzyżem człowieka (*PM 1 LO*, 2020, s. 27); cierpienie, które jest konsekwencją grzechu pierworodnego (*PM 1 LO*, 2020, s. 81); interpretacja buddyjskich prawd dotyczących cierpienia (*PM 1 LO*, 2020, s. 121–123); pomoc osobom cierpiącym (*PM 1 LO*, 2020, s. 174).

W poradniku metodycznym do klasy II liceum i technikum zapisano zagadnienia: świadectwa cierpień męczenników za wiarę w Chrystusa (*PM 2 LO*, 2021, s. 79); godność ludzkiego cierpienia na podstawie nauczania i świadectwo św. Jana Pawła II (*PM 2 LO*, 2021, s. 81–82); indywidualny charakter przeżywania cierpienia wyrażający się często w: zaprzeczaniu, buncie, izolacji, apatii, strachu i smutku; prawda, że „wiara w Boga nie jest magią chroniącą przed chorobą i cierpieniem. Chrystus pokonał grzech, pojednał nas z Bogiem, ale nie usunął bólu i chorób ze świata. Silna wiara pozwala przyjąć trudne doświadczenia w zjednoczeniu z Chrystusem” (*PM 2 LO*, 2021, s. 145–146); sposoby radzenia sobie z cierpieniem na podstawie wiersza Zbigniewa Herberta *Pan Cogito rozmyślenia o cierpieniu*; chrześcijańskie wyjaśnienie sensu cierpienia i wynikająca z niego postawa wiary wobec choroby i cierpienia (*PM 2 LO*, 2021, s. 145–148).

Poradnik metodyczny dla klasy III liceum i technikum zawiera następujące zagadnienia: troska o cierpiących (*PM 3 LO*, 2021, s. 32); problematyka cierpienia w buddyzmie (*PM 3 LO*, 2021, s. 122–123); problematyka cierpienia w kontekście grzechu pierworodnego (*PM 3 LO*, 2021, s. 134–135); sens cierpienia ukazany w postawie cierpiącego Chrystusa (*PM 3 LO*, 2021, s. 157); problematyka depresji i innych chorób psychicznych, które wywołują cierpienie (*PM 3 LO*, 2021, s. 163); terapia paliatywna (*PM 3 LO*, 2021, s. 165–166); odpowiedź Pisma Świętego na pytanie o pochodzenie cierpienia (*PM 3 LO*, 2021, s. 175); cierpienia ludzkości w wyniku wojen i działań systemów totalitarnych (*PM 3 LO*, 2021, s. 323).

Podręczniki dla klas maturalnych w liceum i technikum nie zostały poddane analizie, ponieważ w chwili oddania artykułu do druku, nie zostały jeszcze zatwierdzone i opublikowane.

Wnioski i postulaty

Na podstawie przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że problematyka cierpienia poruszana jest wielokrotnie i wielopłaszczyznowo, zarówno w dokumentach programowych, jak i prezentowanych poradnikach metodycznych do nauczania religii. Cierpienie przedstawiane jest jako ważny problem, które towarzyszy wszystkim ludziom w różnych momentach życia, bez względu na ich status społeczny czy wyznawany światopogląd. Należy stwierdzić, że kwestia cierpienia nie została ograniczona do odczuwania bólu, dolegliwości fizycznych czy psychicznego dyskomfortu, ale jest ukazana jako istotny element życia, któremu nadaje się sens zarówno w wymiarze ziemskim, jak i eschatologicznym. Autorzy analizowanych treści szczególnie mocno podkreślają fakt, że najpełniejszą odpowiedź na pytanie o cierpienie i jego sens daje nam Chrystus nie tylko w nauczaniu, ale przede wszystkim poprzez własne cierpienie, które rodzi miłość dającą odkupienie. Stąd chrześcijanin, łącząc swoje trudne doświadczenie z Chrystusem, nie tyle pozbywa się cierpienia, co raczej odkrywa głębszy jego sens i ofiaruje je Bogu. Co więcej, czuje się zaproszony do tego, aby przyjmując swój krzyż z wiarą, zjednoczyć się ze swoim Stwórcą i przyczynić się do uświęcenia własnego i innych osób. Oznacza to, że cierpienie, które nie jest ofiarowane Bogu, staje się znacznie trudniejsze do przyjęcia i zrozumienia.

Formułując ogólny wniosek należy stwierdzić, że problematyka cierpienia słusznie została podjęta w omawianych dokumentach i poradnikach metodycznych, ale przeprowadzona analiza pozwala postawić pewne postulaty, które należałoby wprowadzić przy kolejnych edycjach omawianych dokumentów i poradników metodycznych. W *Podstawie* zapisy odnoszące się bezpośrednio do cierpienia odnajdziemy w szkole podstawowej wyłącznie wśród wymagań szczegółowych. Postuluje się, aby dodać je także do wymagań ogólnych i zagadnień pozostających w korelacji nauczania religii z edukacją szkolną. Nieuzasadnione wydaje się także pominięcie w *Podstawie* bezpośredniego odniesienia do problematyki cierpienia na etapie szkoły ponadpodstawowej. W związku z tym postuluje się dodanie treści, które byłyby odpowiednie dla wieku i dotychczas zdobytej wiedzy. Należy jednak podkreślić, że dobrze się stało, iż w ostatnim rozdziale dokumentu, który dedykowany jest szkole specjalnej, zagadnienie cierpienia powraca. Katecheza specjalna dotyczy uczniów z różnymi niepełnosprawnościami, którzy doświadczają cierpienia osobiście w tym właśnie momencie życia i mają pełne prawo do tego, aby usłyszeć i doświadczyć prawdy, że Chrystus w pierwszej kolejności otacza właśnie ich szczególną opieką, darząc miłością i ukazując moc odkupienia.

Dobrze się stało, że w *Programie* problematyka cierpienia podejmowana jest już na etapie przedszkola. Autorzy dokumentu zwracają uwagę na cierpienie Chrystusa, które jest ofiarowane za wszystkich ludzi. Wydaje się, że autorzy podręczników i sami katecheci nie powinni mieć problemów z realizacją tego zagadnienia i dostosowaniem go do wieku dzieci. Natomiast pojawia się zastrzeżenie dotyczące jednego zapisu w najstarszej grupie przedszkolnej, który zakłada, że dziecko będzie samodzielnie wyjaśniać, że Pan Jezus cierpi i umiera na krzyżu z miłości do ludzi. Wydaje się, że to wymaganie jest zbyt trudne, a wręcz niemożliwe do realizacji wśród przedszkolaków i w związku z tym postuluje się usunięcie tego zapisu.

W założeniach programowych, dotyczących szkoły podstawowej, omawiana problematyka występuje we wszystkich klasach z wyjątkiem klasy III. Należy stwierdzić, że w tym przypadku zagadnienie cierpienia jest potraktowane obszernie i całościowo. Przekazywana wiedza jest pogłębianą w kolejnych klasach, a tematy zostały odpowiednio dobrane do rozwoju uczniów. Natomiast w szkole ponadpodstawowej i szkole specjalnej znalazły się zapisy dotyczące choroby, śmierci, sakramentu chorych itp., jednakże nie odnajdziemy w *Programie* bezpośredniego odniesienia do problematyki cierpienia. Być może autorzy dokumentu wyszli z założenia, że tematyka została wyczerpana na etapie szkoły podstawowej. Niemniej jednak wydaje się, że problematyka cierpienia jest na tyle ważnym i trudnym zagadnieniem, że postuluje się, aby ją uwzględnić w zapisach programowych na tych etapach edukacyjnych.

Należy stwierdzić, że analizowane poradniki metodyczne wielokrotnie i bezpośrednio podejmują temat cierpienia na wszystkich etapach edukacyjnych, a omawiane zagadnienie zostało ujęte w nich całościowo. Na szczególne wyróżnienie zasługuje poświęcenie analizowanej problematyce kilku jednostek lekcyjnych w całości. Należy żywić przekonanie, że materiały, które zostały przygotowane jako pomoc dla katechetów, pozwolą im we właściwy sposób przedstawić uczniom kwestie związane z przeżywaniem cierpienia i pomocy osobom doświadczającym go. Jedyny postulat, który należy skierować do właścicieli Wydawnictwa Katechetycznego Sp. z o.o., dotyczy potrzeby wydania brakujących poradników metodycznych do klasy maturalnej oraz szkół branżowych i specjalnych, w którym problematyka cierpienia zostanie przedstawiona w sposób również wyczerpujący.

Odnosząc się do problemu badawczego, jak dalece lekcja religii jest w stanie pomóc katechizowanym w zrozumieniu problematyki cierpienia, należy zaznaczyć, że przeprowadzona analiza dokumentów programujących katechezę i wybranych poradników do nauczania religii nie wyczer-

puje w pełni tego zagadnienia. W celu szerszego i pełniejszego spojrzenia na podjęty problem należy dodatkowo przeprowadzić analizę zarówno poradników metodycznych i podręczników ucznia wydanych przez pozostałe wydawnictwa, jak i najnowszej literatury katechetycznej. Ponadto konieczne wydaje się przeprowadzenie badań wśród samych nauczycieli religii, aby ukazać poziom ich świadomości i roli, którą mogą odegrać w procesie zrozumienia i właściwego podejścia do problemu cierpienia przez ich uczniów. Reasumując należy zatem stwierdzić, że podczas szkolnych lekcji religii katechizowani wielokrotnie mają okazję, aby rozważyć to, iż cierpienie w każdej postaci jest ciężką próbą, a w duchu wiary należy w nim dostrzegać działanie łaski Bożej, a ono samo może być owocne. Dobrze prowadzona katecheza jest w stanie pomóc zrozumieć, że prawda o cierpieniu uczy nas pokory, skłania do refleksji na temat przemijania, ograniczonych możliwości człowieka czy zależności od innych. Uczy także ważnej empatii i wrażliwości na osoby dotknięte cierpieniem.

BIBLIOGRAFIA

- Bujak Franciszek, 1985, *Cierpienie*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. III, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Czyżewski Mariusz (red.), 2017, *Jestem chrześcijaninem. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauki religii dla klasy IV*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa.
- Czyżewski Mariusz (red.), 2020, *Bóg nas szuka. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie V*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn.
- Czyżewski Mariusz (red.), 2021, *Jezus nas zbawia. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie VI*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn.
- Dubisz Stanisław (red.), 2006, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, wyd. I.
- Dziewiecki Marek, 2018, *Bóg vs cierpienie. Dlaczego Bóg nie chce żebyś cierpiał*, Wydawnictwo RTCK, Nowy Sącz.
- Jan Paweł II, 1984, *List apostolski Salvifici doloris Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów, rodzin zakonnych i wiernych Kościoła katolickiego o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia*, Rzym.
- Kaczkowski Jan, 2016, *Podsadecka Joanna, Dasz radę. Ostatnia rozmowa*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, 2018, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Wydawnictwo Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2018, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Wydawnictwo Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.

- Pierzchała Piotr (red.), 2020, *Na drogach wolności. Poradnik metodyczny do nauczania religii w klasie I liceum czteroletniego i technikum pięcioletniego*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn–Płock.
- Pierzchała Piotr (red.), 2021, *Być świadkiem Zmartwychwstałego w świecie. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie III liceum 4-letniego i technikum 5-letniego*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa.
- Pierzchała Piotr (red.), 2021, *Na drogach dojrzałej wiary. Poradnik metodyczny do nauczania religii w klasie II liceum czteroletniego i technikum pięcioletniego*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn–Płock.
- Szewczyk Robert Rafał (red.), 2017, *Kto spożywa moje Ciało, ma życie. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie III*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa.
- Szewczyk Robert Rafał (red.), 2020, *W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie I*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn.
- Szewczyk Robert Rafał (red.), 2021, *To jest mój Syn umiłowany. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w kl. II*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn.
- Tomasik Piotr (red.), 2017, *Jesteśmy dziećmi Bożymi. Poradnik metodyczny do nauczania religii w przedszkolu w grupie pięcioletków*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn.
- Tomasik Piotr (red.), 2017, *Twoje Słowo światłem na mojej drodze. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauki religii dla klasy VII*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa.
- Tomasik Piotr (red.), 2017, *Z Panem Jezusem. Poradnik metodyczny do nauczania religii w przedszkolu w grupie sześciolatków*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa–Olsztyn.
- Tomasik Piotr (red.), 2018, *Ty ścieżkę życia mi ukarzesz. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauki religii dla klasy VIII*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa.

Wykaz skrótów

- PU – warmińska edycja podręczników do nauczania religii wydana przez Wydawnictwo Katechetyczne w Warszawie,
- PM – warmińska edycja poradników metodycznych do nauczania religii wydana przez Wydawnictwo Katechetyczne w Warszawie